

**ŁYŻKA** (150) *sb f*

**łyżka** (147), **łożka** (3), [**łeżka**]; łożka *WujNT* (2); łyżka : łożka *LibMal* (7:1).

a jasne; o oraz e z tekstów nie oznaczających ó oraz é.

sg *N* łyżka (17). ◇ *G* łyżki (8). ◇ *A* łyżkę (29). ◇ *L* łyżce (5). ◇ *I* łyżką (8). ◇ *pl N* łyżki (3). ◇ *G* łyżek (40), łyżk (1) *ZapMaz*. ◇ *A* łyżki (22), [**łeżki**]. ◇ *I* łyżkami (2) *RejWiz*, łyżkoma (2) *FalZioł*. ◇ *L* łyżk(a)ch (2). ◇ *du A* (*cum nm*) łyżce (11) *FalZioł* I 16d, II 19d [2 r.], V 83; *LibMal* 1552/196; *SienLek* 50, 53, 97, 107v, 148v; *Oczko* 33v.

*Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.*

1. Narzędzie do nabierania i jedzenia pokarmów płynnych; cochlear *Murm, Calep, Cn; ligula Mącz, Cn* (149) : *ZapWar* 1524 nr 2315; *ZapMaz* V S 2/332, *ZapMaz* III G 1/113v; *BierEz* C2; Cochlear, eyn leffel Lyfká Cochlearium idem. *Murm* 141; *Mymer*<sup>1</sup> 29; Ifch panu Sobyefzyerskyemv wkleczewye vkradl dwanałczie lozek fřebrnich wpyathek przełchli *LibMal* 1554/192v, 1545/99v [2 r.], 1547/129v, 1551/161v [2 r.], 1552/169; *MurzOrt* B2v; *WyprKr* 51v [2 r.], 52; Theca coclearum, Puzdro do łyżek. *Mącz* 454b; *RejPos* 81 v; *RejZwierc* B4, Bbb3, 238v; *SkarŻyw* 414, 573; *Calep* 210a; *JanNKar* G2v; [Czterzi leščki srebrne [...] thąm widal *ZapWpol* 153v].

*W połączeniach szeregowych* (5): *RejWiz* 25; Spráwiłł thełz ze złotá nacyczyłłfłego/ Mify/ Lyłzki/ Kádzielnice/ y kubki [*Parabis et acetabula ac phialas, thuribula et cyathos*]/ w ktorych máią być ofiárowáne napoyne ofiáry. *Leop Ex* 25/29; *BudBib Num* 4/7; *WujNT* 64, *Mar* 7/4.

*W porównaniu* (1): O gdziełz by to mnie Bóg dał/ żebych iá aby maluczeńką fkierkę nadzieie i wiary przepułzczenia grzechow mógł mieć Ale to tak podobna/ iako włyłtko morze wiednę łyłżkę włáwłzy zarás wypić *MurzHist* O4v.

*W charakterystycznych połączeniach: łyżka kryształowa, pozłocista, srebrna* (9), *złota*.

*Przysłowia*: Bello peracto machinas adferre, Po obiedzie łyżká. Po śmierci kádżidłó. *Mącz* 24b; *SarnStat* 1286; *CiekPotr* 34.

Nie czyn z łyłzki [serbrnej] knáfliká/ Był nie przyłzedł ná łyká *RejZwierc* 239.

*Zwroty*: »na łyłżkę dmuchać« (2): Dano karmią áby iedli: Człowiek iże się kurzyłá/ Mnimał by gorąca byłá. Wziął iey łyłżkę ná nię dmuchał/ A gołpodárz go zopytał: Miły brácie co to dziáłáłz/ Iż ná łyłżkę táko dmuchałz. *BierEz* S3.

»pić łyłżką« (1): [*niemocnemu dawać*] tę iuchę pić/ y przynękać go aby iá łyłżką pił/ bo to [...] barzo pořila *FalZioł* V 68.

*Wyrażenia*: »łyłżka dziurkowata« (1): Creagra, in Biblijs, Widelki álbo łyłżká dziurkowáta/ ktorą z gárcná mięfo wybieráją. *Mącz* 67c.

»łyłżka skłádana« (1): Item zeznal yłch křzyądzu Staniflawowi wmanfionariey myełkayaczemv liłką fřebrna on łam vkradl [...] biła tho liłzka łkłádana *LibMal* 1547/129v.

*Personifikacja*: Lyłzká mowi. Nie bierz mię iác rádzę/ Bo cie z Woytem zwádzę. Nie kłádz mię w zánádrá Bychci nie wypádlá. *RejZwierc* 239.

*W przen*: O rzeczy niemożliwej (7) :

*Zwrot:* »wodę łyżką mierzyć« (7): A czoż ia mam nieborak wodę łyska mierzyć Bo bych czo chciał powiedzieć nie będziesz mi wierzyć *RejJóz* Hv; *RejKup* 14; *RejWiz* 62v, 152v, 163v; Wodę łyżką mierzą ktorzy wżechmocność Bołką rozumem ogárnać chcą. *RejAp* Ff3, 68v.

**a.** *Aptekarska miara pojemności stosowana przy sporządzaniu i używaniu leków, równająca się w przybliżeniu dwóm drachmom (około 6 gramów); cochleare Mącz; cochlearii a. cochlearis mensura, cochlearium Cn (100) :* gdy dedzie[!] człowiek pil fok piolynowy przez dziefietz[!] dni poranu: trzy dragmy to ielt cżteryż łyżki/ tedi mu ielt pomotz wielka na niemotz każdą która z zimney przyczyny pochodzi *FalZioł* I 1b; Popioł z gnoiu wroblego zmiodem pijącz/ albo z łyżką albo zedwiema miodowey wody/ naprzeciwo wielkiey niemocy ielt pomoc *FalZioł* IV 22b; Wezmi rożaney wodki z dziefięć łyżek/ ocztu winnego albo piwne<sup>80</sup> ze trzy łyżki/ oleyku rożanego iednę łyżkę/ zmieszay thy rzeczy łpolem, [...] á przylož na czoło y na skronie *FalZioł* V 75v, I 4c, 8b, 10d, 11a, 11b (71); Cochleare, et per Apocopen Cochlear et Cochlearium, Lyżká/ et mensura, alias ligula, qua medici in potionibus aegrorum utuntur. *Mącz* 58c; mensurae genus, máyąc w łobie cżtery łyżki, ligulas. *Mącz* 76a; A gdy kogo s przygody głowá boli/ weźmi dwie łyżce foku płodźiżkowego/ á iednę miodu cżyftego/ to wełpoł zmieszawfzy/ Nozdrze tym idąc łpác námázuy. *SienLek* 50; Czáfłká gdy co pić/ ma w łobie dragm dzieięć. Lyżká/ co złoty záważy. *SienLek* 46; Lyżká miará ile w łobie ma *SienLek* Sss3, 40v, 46, 53, 56v, 97 (21); [krystera może być z polewki śliwkowej] álbo kápłóniáy/ miodu /oliwy/ po łyżce/ á foli káfek przyložywfzy. *Oczko* 26v, 20v, 33v.

*W charakterystycznych połączeniach:* ile łyżek (19), łyżkę (16), po łyżce (3), po (ile) łyżek (7), poł łyżki (3), z (iloma) łyżkami, z (ile) łyżek (29), z poł łyżki (2), z łyżkę (4).

*Wyrażenie:* »dobra łyżka« = czubata, pełna [szyk zmienny] (3): Pięć żółtkow iaiecznych z trzema dobrem łyżkoma wina wypić pamaga[!] krwawą biegunkę maiączym. *FalZioł* IV 20b, I 106d, IV 17b.

## 2. Narzędzie do czyszczenia uszu (1) :

*Wyrażenie:* »łyżka uszna« (1): Auriscalpium – lyska vszna *BartBydg* 17.